

VELENCÉTŐL DUBROVNIKIG

Köszöntő kötet Vig István tiszteletére

SZERKESZTETTE

Dudás Mária, Dudás Előd

ELTE BTK
Szláv Filológiai Tanszék
Budapest, 2018

SZAKMAI LEKTOROK
Lukács István
Nyomárkay István

TÖRDELŐ
Janiec-Nyitrai Agnieszka

© Szerzők, szerkesztők

Kiadja az ELTE BTK Szláv Filológiai Tanszéke
Felelős kiadó a Szláv Filológiai Tanszék vezetője
Sorozatszerkesztő Lukács István
A borítót tervezte Sellyei Tamás Ottó
Nyomdai kivitelezés Komáromi Nyomda és Kiadó Kft.
ISSN 1789-3976
ISBN 978-963-284-966-9

Tartalom

NYOMÁRKAY ISTVÁN	
Vig István professzor úr születésnapjára	9
BAŃCZEROWSKI JANUSZ	
Az ekvivalencia fogalma a fordításban.....	13
DUDÁS ELŐD	
A múlt idők használata Antun Vramec <i>Kronika</i> című művében.....	21
DUDÁS MÁRIA	
<i>Lógó orral</i> búsul a magyar.....	31
DZIEWOŃSKA-KISS DOROTA	
A <i>disznó</i> fogalma a lengyel nyelvben a frazeológiai kapcsolatok tükrében.....	39
FEDOSZOV OLEG	
Венгерские сравнительные обороты <i>kevés (vagy), mint x</i> в чешско-русской конфронтации.....	55
GYIVICSÁN ANNA	
Tradícia starozákonných žalmov a evanjelickej kultúry v slovenskej poézii.....	63
HEÉ VERONIKA	
Az operaszövegek fordítása.....	75
JAKOVLJEVIĆ DRAGAN	
Културолошко-идентитетске рефлексije у делима савремених српских писаца у Мађарској и Румунији.....	87

JANIEC-NYITRAI AGNIESZKA

Cienka błona między faktem a wyobrażeniem, czyli o strategiach narracyjnych Ziemowita Szczerka w kontekście poetyki dziennikarstwa *gonzo*.....105

JANURIK SZABOLCS

Az új angol kölcsönszavak szótári rögzítésének kérdései a mai magyar és orosz lexikográfiában.....119

JÁSZAY LÁSZLÓ

Gondolatok a grammatikai kategorizálás problematikus kérdéseiről (az orosz főnév).....133

LUKÁCS ISTVÁN, KÁLECZ-SIMON ORSOLYA

Az illír mozgalom magyar és horvát tudományos reprezentációjának mérlege.....143

MENYHÁRT KRISZTINA

Vallásosság és vallásgyakorlás Bulgáriában a kora újkori útleírások tükrében.....157

МИХАЈЛОВ КАМЕН

Версията на Павел. Правилата на светия апостол, превърнали се в православен канон.....171

PÁTRÓVICS PÉTER

Lengyel-cseh bosszúságok - germán örömök „összefésült gondolatok” a lengyel *pepik* szó kapcsán.....185

PAVIČIĆ MLADEN

A nemtelenség labirintusában.....193

RÁDULY ZSUZSANNA

A magyar nyelv olasz eredetű eponimái.....203

RÁGYANSZKI György	
A muravidéki szlovén lexikográfia újabb eredményei.....	213
URKOM ALEKSANDER	
Frazeologija u leksikografiji. Frazeologizmi kao sastavni elementi u značajnijim rečnicima mađarsko–srpske leksikografije.....	225
VARGA ÉVA KATALIN	
Jelentésátvitelek vizsgálata a Verancsics-szótár anatómiai neveiben.....	241
ZOLTÁN ANDRÁS	
A fog segédige szláv párhuzamai.....	251
ZSILÁK MÁRIA	
Olasz és német kőfaragók emlékei egy magyarországi szlovák településen, Tardoson.....	265

A *disznó* fogalma a lengyel nyelvben a frazeológiai kapcsolatok tükrében

DZIEWOŃSKA-KISS DOROTA

*„Vitakozni egy idiótával olyan,
mint egy disznóval birkózni a sárban
- egy idő után észreveszed, hogy
a disznó élvezi...”**

Egy adott közösség nyelvében rögzült világkép a különböző kultúrákban jelentősen eltér egymástól. Minden nemzet saját kultúrával, szokásokkal és tradíciókkal rendelkezik, megvan a saját, csak rá jellemző elképzelése az őt körülvevő valóságról és a benne előforduló jelenségekről. Saját képzett társításokat, véleményeket formál a világ értelmezése során, egy önmaga által kreált nyelvi képpel rendelkezik, melynek ez a kultúra szab keretet. A nyelv egy nemzet alkotása, melyben észrevételeit, megjegyzéseit, interpretációit kódolja nem csupán szavak, de egész kifejezések, összehasonlítások formájában, nem ritkán új értelmezést adva a jelenségeknek, tárgyakkal, élőlényeknek stb. Azáltal, hogy rögzíti a nyelvben saját világképét, gyakran ítélkezik, értékeli mindazt, ami körülveszi. Az ítéletek és értékelések általában abból következnek, hogy az objektív valóságot antropocentrikus szemszögből látja. „We współczesnej lingwistyce panuje niekwestionowane przekonanie, że rzeczywistość przedstawiana jest zawsze przez pryzmat nadawcy, co powoduje subiektywne odzwierciedlenie świata. Rozważany współcześnie na wiele sposobów subiektywizm w interpretacji relacji język - rzeczywistość ma swe źródło w wielu teoriach lingwistycznych. Antropocentryczny charakter języka, jako tworu ludzkiego, przedstawiający świat widziany oczyma człowieka jest uzna-

wany powszechnie jako fakt oczywisty, przejawiający się na każdej płaszczyźnie: gramatycznej, słowotwórczej, leksykalnej, semantycznej i frazeologicznej” (WYŻKIEWICZ-MAKSI-MOW 2012: 199) [„A kortárs nyelvészetben megkérdőjelezhetetlenül él az a meggyőződés, hogy a valóság mindig az adó prizmáján keresztül kerül bemutatásra, amiből a világ szubjektív leképezése következik. A szubjektivizmus a nyelv és valóság viszonylatában, többféle módon történő vizsgálata napjainkban számos nyelvészeti elméletből ered. A nyelv antropocentrikus jellege – mint az ember teremtménye, amely a világot az ember szemén keresztül mutatja be – széleskörben elfogadott egyértelmű tény, s ez a nyelv minden felületén megjelenik úgy mint: nyelvtan, szóképzés, szókincs, szemantika és frazeológia”].

Habár a világ nyelvi képének kérdése a nyelvészetben nem újkeletű, az utóbbi években meglehetősen gyakran tárgyalt témává vált. Egyre többször hallunk a világ nyelvi képéről szóló vizsgálatokról és az e témában kiadott munkákról. A nyelvészek arra törekednek, hogy megállapítsák, hogyan értelmezi, konceptualizálja és kategorizálja az ember magát és az őt körülvevő világot, illetve miért helyezi magát a legmagasabb pozícióba. A nyelvészek által végzett kutatások nemcsak az irodalmi szövegekben, szótárakban, lexikonokban, frazeológiai gyűjteményekben és szólásokban fellelhető anyagokra korlátozódnak, de gyakran empirikus vizsgálatokon is alapulnak.

„Modelowanie językowego obrazu świata dokonuje się poprzez analizę materiału uwzględniającego różnorodne płaszczyzny języka: począwszy od fonetycznej, poprzez morfologiczną, słowotwórczą czy leksykalną. Pamiętać należy także o poziomie tekstowym, bogato reprezentowanym przez literaturę ludową” (PIASECKA 2013: 211) [„A világ nyelvi képének modellezése a nyelv különböző rétegeit magába foglaló anyagok elemzésén keresztül történik: a fonetikától kezdve a morfológián, a szóképzésen vagy a szókincsen át. Nem szabad megfeledkezni továbbá a szöveg szintjéről sem, amely a népi irodalomban gazdagon van képviselve”].

Érdemes megemlíteni, hogy a fenti idézetben szereplő rétegeken kívül fontos szerepet játszik a világ nyelvi képének kialakulásában a valóságnak a frazeológiában rögzült interpretációja is (vö. BAŃCZEROWSKI 2008; BARTMIŃSKI 2006; PAJDZIŃSKA 2006; TOKARSKI 1991; WYŻKIEWICZ-MAK-SIMOW 2012; DZIEWOŃSKA-KISS 2010 et al.).

A jelen cikk az összegyűjtött frazeologizmusok elemzése során kísérli meg a *disznó* nyelvi képének rekonstruálását a lengyel nyelvben. Érintjük a *disznó* fogalmának használatát társadalmi-kulturális aspektusból és annak hatását az emberi relációkra, továbbá bemutatjuk a *disznó* nyelvi-kulturális képe réarákódott számos tulajdonságot is.

Az összegyűjtött frazeológiai anyagot a *disznó*nak tulajdonított jellemzők és a rá átvitt köznyelvi jelentésük alapján mutatjuk be. Némely példa nem tartalmazza magát a *disznó* fogalmát, csupán annak hiperonímiáját: koca, sertés, kandisznó, röfi, malac.

A *disznó*, mint háziállat valószínűleg a legnegatívabb konnotációkkal rendelkező állatok közé tartozik az ember környezetében (vö. PIASECKA 2013; WTORKOWSKA 2014; RAK 2007; TOKARSKI 1999 et al.). „Żadne inne zwierzę nie ma chyba w języku polskim nazwy o równie szerokim polu semantycznym i negatywnej konotacji” (PEISERT 2003: 150) [„Talán egyetlen állat sem rendelkezik a lengyel nyelvben ilyen széles szemantikai mezővel és negatív konnotációkkal”]. Már maga a *disznó* elnevezés is egy olyan embert jellemez, aki valakinek kárt okozott vagy aki nem tud viselkedni, aki nem követi az etikai normákat, szemérmetlenül viselkedik, aljas: *Ty świnió!* [Te disznó!], *Kawał świni* [Egy darab disznó], *Nie bądź świnią!* [Ne légy disznó!], *Nie zachowuj się jak świnią!* [Ne viselkedj úgy, mint egy disznó!].

A *disznó* elnevezés egy olyan ember megsértésére is szolgál, aki igénytelen, koszos, elhanyagolja személyi higiéniáját. Annak ellenére, hogy ez az állat fontos táplálékforrás, hiszen még a bőre és zsíra is feldolgozásra kerül, az ember mégis számára jelölte ki a legkevésbé előkelő helyet a tenyészállatok világában. Nehéz megmagyarázni a negatív, rossz hozzáállást

ehhez az állathoz, valamint a hozzá rendelt pejoratív konnotációkat. Ez a hozzáállás nem mindig igazságos, a disznó viselkedésének megfigyeléséből és a valódi természetére vonatkozó információk hiányából fakad. Például a disznó sárban dagonyázása miatt a kosz, a bepiszkolódás, a tisztátalanság szimbóluma lett: *btoto się podoba świni* [tetszik a disznónak a sár]. A koszos, ápolatlan emberre a nyelvhasználók olyan összehasonlításokkal élhetnek, mint *brudny jak świnia* [koszos, mint egy disznó], *upaprany jak świnia* [maszatos, mint egy disznó], *wygląda jak świnia* [úgy néz ki, mint egy disznó]. Pedig a disznó sárban dagonyázása nem alaptalan. A disznók nem rendelkeznek funkcionális izzadságmirigyekkel, a sárfürdő a testük hűtését szolgálja, ezzel szabályozzák testhőmérsékletüket (vö. WYŻKIEWICZ-MAKSIMOW 2012; PIASECKA 2013). Tehát a sár védi a bőrüket a túlhevüléstől, valamint az élősködőktől is. Így a disznók dagonyázása nem a kosz iránti vonzalmukból fakad, hanem pusztán ösztönös viselkedés, amely természet által van beléjük kódolva.

A disznó ólban él, amely pejoratív konnotációval rendelkezik. Az ember által elhanyagolt, piszkos helyek az óllal kapcsolatos asszociációkat hívják elő: *brudno jak w chlewie* [kosz van, mint az ólban], *brudno jak u świni* [kosz van, mint a disznónál]. A *robić chlew* [ólat csinálni] frazeologizmus pedig nemcsak a rendetlen helyekre vonatkozhat, hanem olyan helyzetekre is, amikor valaki megzavarja a rendet, nem megfelelően, bortányosan, vulgárisan viselkedik. A koszolással, a helyek beszennyezésével konnotáljuk továbbá a *świnić* [disznólkodik], *naświnić* [összedisznólkodik] igéket is.

Ami a disznó értelmi képességeit illeti, általában butának tekintik, annak ellenére, hogy valójában intelligens élőlény. „Jak mówią współczesne badania, inteligencja świni zbliżona jest do inteligencji trzyletniego dziecka” (PIASECKA 2013: 212) [„A legújabb kutatások azt mutatják, hogy a disznó intelligenciája egy három éves gyermek szintjén van”]. A disznó buta, ostoba állat hírében áll, aki nem ért semmihez, tehetetlen. A butaságot az olyan emberre használt kifejezések tükrözik vissza, mint: *głupi jak świnia* [buta, mint a disznó], *Uczył*

Marcin Marcina, a sam głupi jak świnia [Márton Márton tanította, de maga is buta, mint a disznó], *Głupi w radzie – świnia w sadzie* [Buta ember a tanácsban – disznó a gyümölcsösben]. A kompetencia hiánya, az ismeret hiánya olyan kifejezésekben rögzült, mint: *Znać się na czymś jak świnia na pietruszce* [Úgy ért hozzá, mint disznó a petrezselyemhez], *Znać się na czymś jak świnia na gwiazdach* [Úgy ért hozzá, mint disznó a csillagokhoz], *Znać się na czymś jak świnia na pogodzie* [Úgy ért hozzá, mint disznó az időjáráshoz], *Znać się na czymś jak świnia na rogach* [Úgy ért hozzá, mint disznó a szarvakhoz], *Znać się na czymś jak świnia na owsie* [Úgy ért hozzá, mint disznó a zabhoz] (vö. RAK 2007), míg valakire, aki semmihez sem ért azt mondjuk, hogy: *świnie powinien pasac* [disznópásztornak kellene mennie].

A *disznó* fogalmát tartalmazó frazeologizmusokban és közmondásokban erős hangsúlyt kap a mértéktelen evés és ivás, a lustaság, a jólneveltség, a kifinomultság hiánya az erkölcstelenség, a szexuális vágy, ronda kinézet stb.

A disznót elsősorban húsa miatt tenyésztik. Fontos emiatt a súlya, mivel a megfelelő súly (hízottság) elérését követően kerül levágásra. Ez a tény olyan szókapcsolatokban rögzült, amelyek egy túlsúlyos, kövér, dagadt embert jellemeznek *gruby jak świnia* [kövér, mint a disznó], *tlusty jak świnia* [hájas, mint a disznó], *gruby jak knur* [kövér, mint egy kandisznó], *gruby jak wieprz* [kövér, mint egy sertés], *spasiony jak wieprz* [elhízott, mint egy sertés]. A *wygląda jak maciora* [kövér, mint egy koca, pontosabban: úgy néz ki, mint egy anyakoca] szófordulat egy elhízott, eltunyult, elhanyagolt nőt konnotál.

A disznó általában csak azért kel fel, hogy egyen, igyon vagy hogy fiziológiai szükségleteit kielégítse: *Świnia nie chce długo żyć, jeno dobrze jeść i pić* [A disznó nem akar hosszú életet élni, csak jókat enni és inni]. Az evés és ivás olyan cselekvések, amelyeket a disznó rendetlen, mohó és nem esztétikus módon végez. A disznó falánkságát olyan szófordulatok rögzítik, mint: *obżerać/obeżreć się jak świnia* [fal, mint egy disznó], *żreć jak świnia* [zabál, mint egy disznó], *jeść jak świnia* [eszik, mint egy disznó], *jeść jak prosię* [eszik, mint egy malac],

świnia nie zna południa [a disznó nem ismeri a delet] és olyan emberek jellemzésére használatosak, akik nagy mennyiségű ételt esznek illetlen, mohó, mértéktelen módon. Annak ellenére, hogy a disznó mindenevő: *Dobra świnia wszystko zje* [A jó disznó mindent megeszik], a frazeológiában vannak olyan példák, amelyek ennek ellenkezőjéről tanúskodnak: *Człowiek nie świnia, wszystko zje* [Az ember nem disznó, mindent megeszik], *Co za wiele to i świnia nie chce* [Ami túl sok, az már a disznónak se kell].

Az ólban általában több mint egy disznó tartózkodik, ezért, hogy élelemhez jusson, a vályúhoz kell férnie. Innen ered az összehasonlítás az olyan emberrel, aki tolakodik vagy túlbuzgó azért, hogy megszerezzen valamit: *pchać się jak świnia do koryta* [furakodik mint disznó a vályúhoz], *Nie trzeba świni do koryta prosić, sama se drogę znajdzie* [Nem kell a disznót a vályúhoz invitálni, maga is megtalálja az oda vezető utat].

A pić jak świnia [iszik, mint a disznó], *chlać jak świnia* [vedel, mint a disznó] kifejezésekkel olyan embereket illetünk, akik gyakran vagy állandó jelleggel fogyasztanak nagy mennyiségű alkoholt, míg a *pijany jak świnia* [részeg, mint egy disznó], *zalany jak świnia* [elázott, mint egy disznó], *upić się/urznąć się jak świnia* [berúg, mint egy disznó], *schlatć się jak świnia* [leitta magát, mint egy disznó], *leżeć jak świnia* [fekszik, mint egy disznó] kifejezésekkel olyan embereket jellemezhetünk, akiknél az elfogyasztott alkohol szintje jelentősen meghaladja a megengedett mértéket. De a frazeológia ennek a cáfolatát is megőrizte: *ktoś (jest) trzeźwy jak świnia* [józan, mint egy disznó], amelynek jelentése: sokat ivott, de mégse részeg. Aki pedig az asztaltól úgy áll fel étkezést követően, hogy nem köszöni meg, az *odejść jak świnia od koryta* [elmegy, mint egy disznó a vályútól] szófordulatban rögzült.

A disznó ideje nagy részét az ólban fekvé tölti, tehát lustának vélik. *A leniwy jak świnia* [lusta, mint a disznó] kifejezés olyan embert jellemez, aki munkakerülő, mindent megtesz, hogy ne kelljen dolgoznia. „W odmianie mówionej języka polskiego można usłyszeć zwrot *gnić jak świnia*, a więc nic nie robić, tylko się wylegiwać, nie być pożytecznym” (WTOR-

KOWSKA 2014: 3) [„A lengyel nyelv beszélt változatában találkozhatsz a *rohadni, mint egy disznó* kifejezéssel, azaz nem csinálni semmit, csak lebzselni, haszontalannak lenni”].

A frazeológiai kapcsolatok nagy része, amely tartalmazza a *disznó* szót és annak származékait, egy olyan embert minősít, aki erkölcsstelen, nem etikus, illetlenül viselkedik: *zachowywać/zachować się jak świnia* [úgy viselkedik, mint egy disznó], *zachowywać/zachować się jak prosię* [úgy viselkedik, mint egy malac], *być (zostać) świnią*; [disznóvá válik], *okazać się świnią* [disznónak bizonyul], *z kogoś wyszło prosię* [kijött belőle a malac], *świński postępek* [disznó cselekedet]. A viselkedési normák hiányára a disznónál a következő közmondások utalnak: *Szła świnia przez zboże, nie powiedziała „Szczęść Boże”* [Ment a disznó a mezőn át, annyit se mondott, hogy „Üdvözlégy”] (vö. RAK 2007), *Nie dłuż w nosie, boś nie prosię* [Ne túrd az orrod, mert nem vagy malac], *Tylko prosię dłuże w nosie* [Csak a malac túrja az orrát] (vö. WTORKOWSKA 2014). *I świnia czasem, mijając człowieka, krząknie* [Még a disznó is röffent egyet, ha elmegy az ember mellett] kifejezést pedig arra az emberre mondjuk, aki nem veszi észre a másikat, nem köszön.

A disznó következő tulajdonsága a becsület hiánya, amit a *Świni pluć w gębę, a ona mówi, że deszcz pada* [Ha a disznó szájába köpsz, azt mondja, esik az eső] szólás rögzít (vö. RAK 2007). A disznó nem követi az erkölcsi szabályokat: *Świnia świnią by nie była, żeby świnstwa nie zrobiła* [A disznó nem lenne disznó, ha nem tenne disznóságot], nincs tekintettel semmire: *Pozwól świni grzędę, ona chce wszędy* [Engedd a disznót a kertbe, ő mindehová akar majd menni], nevetlen *Daj świni perłę, to ją polknie* [Adj a disznónak gyöngyöt, lenyeli] (vö. WYŻKIEWICZ-MAKSIMOW 2012).

Az illetlenség szóhoz szemantikai értelemben közel áll a bujaság, a perverzió, a szexuális ösztön, amelyek szintén jellemzőek a disznóra. A *świnia* [disznó], *prosię* [malac], *stara świnia* [öreg disznó], *wieprz* [sertés], *stary wieprz* [öreg sertés] egy öreg, kövér, buja férfit jellemeznek, aki provokatíván viselkedik a nőkkal szemben. A disznó nevével kapcsolatos sza-

vakhoz kapcsolódó pejoratív értékelés bizonyítékai továbbá az *opowiadać świństwa* [disznóságokat mesél], *pleść świństwa* [disznóságokat beszél], *świntuszyć* [disznólkodik] kifejezések, melyekből kicseng az erotikus, szexuális másodlagos jelentés.

A *disznó* szó vagy annak származékait tartalmazó frazeologizmusok a leggyakrabban használatos szófordulatok az emberi kapcsolatok jellemzésére. Olyan helyzetekre utalnak, amikor az egyik ember megbántja, lejáratja a másikat: *podłożyć świnię* [disznót tesz alá], *zrobić komus świństwo* [disznóságot tenni valakivel], *postąpić po świńsku* [disznó módjára jár el]. Ezek a példák a félrevezetést, a megbántást, a megkárosítást konnotálják. Az emberek közötti veszekedés a vulgáris kifejezések használata olyan szólásban jut kifejezésre, mint például *wygarnąć jak świni do koryta* [nekiesik mint disznó a vályúnak].

A disznó orrával a földet túrja vagy táplálékot keresve a vályúban turkál vele. Éppen ezért az orra mindig csúnya és koszos. Innen ered, hogy a *świński ryj* [disznó orr/pofa] kifejezéssel csúnya arcú embert jellemezhetünk (vö. RAK 2007). De az orrán kívül a többi testrésze is pejoratív jelentést hordoz: a lelapult fülekre mondhatjuk, hogy *uszy jak u świni* [füle mint a disznóé; disznófülű] (vö. RAK 2007) vagy a kicsi szemekre szinte fehér szempillákkal, hogy *świńskie oczy* [disznószemek] azaz kicsi, vörös, nagyon világos színű szempillákkal körülvett szemek (DZIEWOŃSKA 2010: 76). A disznó fehér, illetve rózsaszín bőre és a világos, durva sörtéi olyan kifejezések megjelenéséhez vezettek, mint a *świński blondyn* [disznószőke], vagyis olyan férfi, akinek világos, fehéres-szőkés a haja, a szempillái és a borostája. Negatív jelentése van továbbá a disznó fejének is. A *świński łeb* [disznófej] gúnynévként használatos kifejezés (vö. WTORKOWSKA 2014).

A disznó által kiadott hangok a visítás, a rőfögés. Néha az ember is *kwiczyc jak zarzynane prosię* [visít mint a malac, akit levágnak] vagy *pochrząkuje jak świnią* [rőfög mint egy disznó]. Rendre is lehet teremteni a megfelelő kifejezéssel: *Nie chrząkaj!* [Ne rőfögj!]

Érdekes összehasonlítás továbbá a *stuchać kogoś, czegować jak świnią grzmotu* [hallgat valamit/valakit, mint disznó a menny-

dörgést], azaz 'valamit gondolkodás nélkül figyel', ami arra utal, hogy a zajok nem közömbösek a disznó számára és a figyelmes állatok közé tartozik. Rak szerint, „motyvacja tej jednostki wiąże się ze sposobem uboju świni. W warunkach wiejskich było to uderzenie młota lub siekiery w świński łeb. Oczywiście towarzyszył temu odgłos, co być może zostało ironicznie wykorzystane w porównaniu. Nie można jednak wykluczyć innej motywacji tej jednostki – obserwacji zachowań świni, która reaguje na niepokojące ją odgłosy” (RAK 2007: 84) [„ennek az elemnek a motivációja a disznó levágásához kapcsolódik. Falusi környezetben általában kalapáccsal vagy baltával ütik agyon. Az ezzel járó hangot pedig ironikus értelemben használták fel, amelynek pejoratív konnotációja van. De nem zárható ki más motiváció sem – a disznó viselkedésének azon megfigyelése, ahogy a nyugtalanító zajokra reagál”].

A disznó hiába az egyik fő tenyészállat, mégis számos leértékelő minősítéssel rendelkezik és a kosszal, hanyagsággal, erkölcstelenséggel, butasággal, falánksággal, iszákossággal stb. asszociálódik. Attól függetlenül, hogy mennyi haszna származik belőle az embernek, csak levágása után kap pozitív értékelését: *Świnia i skąpiec są dobre po śmierci* [A disznó és a kapzsi csak halála után jó], *Dobra świnia, martwa świnia* [A jó disznó csak akkor jó, ha döglött].

A kicsinyítő képzővel ellátott formák, mint *świnka* [malac], *prosiaczek* [röfike], *prosiątko* [malacka] pozitív kicsengéssel bírnak.

A frazeológiai anyag elemzése kimutatta, hogy a disznó általános képe a lengyel nyelvben pejoratív, és azt is, hogy a nyelvhasználókban rögzült világkép nagy mértékben eltér a tudományos definícióktól, bár vannak olyan szótárak, ahol köznyelvi szemlélet is megjelenik.

A fentiekhez kapcsolódva alább bemutatjuk a *disznó* SJPsz lengyel nyelvi szótárban fellelhető meghatározásait: 1. Świnia «Sus (domesticus), zwierzę domowe z rodziny o tej samej nazwie, hodowane prawie na całym świecie, głównie dla mięsa i tłuszczu; pochodzi od dzika, udomowione przed kilkoma tysiącami lat» 2. zool. świnie «Suidae, rodzina parzystokopyt-

nych ssaków nieprzeżuwiających, wszystkożernych, obejmująca kilka gatunków dużych zwierząt o krepiej budowie ciała pokrytego szczecina, o wydłużonym pysku zakończonym ryjem; zamieszkują głównie duże bagniste lasy i lasostepy Euroazji i Afryki; należą do niej m.in. dzik, babirusa, świnia domowa» (SZYMCZAK 1981: 468-469). [1. Disznó «Sus (domesticus), háziállat, ugyanezzel a névvel rendelkező családhoz tartozik, szinte az egész világon tenyésztik, legfőképpen húsáért és zsíráért; a vaddisznótól származik, több ezer éve került háziásításra» 2. zool. disznók «Suidae, párosujjú patás, a nem kérődző emlősökhöz tartozik, mindenevő, több fajtát is magába foglaló nagytestű állat vaskos testfelépítéssel, melyet sörte borít, hosszúkás orral végződő pofával rendelkezik; elsősorban Euroázsia és Afrika mocsaras erdejeiben és erdőssztyeppjében él; ide tartozik többek között a vaddisznó, babyrousa, házisertés». Érdekes tény, hogy a SJPSz lengyel nyelvi szótárban a *disznó* kifejezés alatt több negatív konnotációt is találunk: a *disznó* átvitt értelemben vagy becsmélően az alávaló és illetlen embert jelenti. A belőle képzett további pejoratív jelentéssel bíró kifejezések a következők: *świntuch; świństwo; świństewko; swinić (się); świński; świńiowaty; po świńsku* [disznócska; disznóság; disznófajzat; disznólkodni; disznóféle; disznószerű, disznó módjára].

A szóban forgó meghatározásokat figyelembe véve, amelyek nem tartalmazzák az átvitt értelemben történő használatot, nem teszik lehetővé, hogy megfelelően meghatározhassuk a fogalom teljes jelentéstartományát. A tudományos meghatározás jelentősen eltér a disznó köznyelvi képétől. Példaként megadunk még néhány meghatározást, amelyek figyelembe veszik a disznó elnevezés átvitt értelmezéseit. Rak a népi frazeológiát alapuló vevő meghatározása szerint: „Świnia to zwierzę gospodarskie trzymane w chlewie (rzadziej na pastwisku) z przeznaczeniem na mięso. Świnia kwiczy, ryje, ma długi ryj, oklapnięte uszy i białą skórę, ale najczęściej jest brudna. Świnia jest głupia i niemoralna, przypisuje się jej pijaństwo” (RAK 2007: 88) [„A disznó háziállat, amelyet ólban (ritkábban a mezőn) tartanak a húsáért. A disznó visít, röffög, hosszúkás pofával, lelapult fülekkel és fehér bőrel rendelke-

zik, amely általában koszos. A disznó buta és erkölcstelen, gyakran illetik iszákossággal.”] Amint látszik, Rak nem mellőzi e fogalom köznyelvi jelentéseit. A meghatározásból adódik, hogy a disznók az ólon kívül a legelőn is előfordulnak. A frazeológia ezt a következőképpen rögzítette: *Świń z tobą nie pastem* [Nem legeltettem veled disznót]. Ez a kifejezés a túl bizalmaskodó, túl tolaakodó személyekre használatos.

Tokarski szerint „Świnia, zwierzę hodowlane, przeznaczone na mięso i tłuszcz, które chrząka i kwiczy o skórce różowej, pokrytej jasną szczecinią, brudne i bezmyślne, żrące dużo, łapczywie i niechlujnie, żrące małowartościowe odpadki” (TOKARSKI 1988: 47) [„A disznó húsáért és zsírjáért tenyésztett háziállat, amely rőfög és visít, rózsaszín bőrrrel rendelkezik, amelyet világos sörte borít, koszos és buta, sokat zabál mohón és illetlenül, kevésbé értékes hulladékot zabál”].

A lengyel köznyelvi szótár az általunk vizsgált fogalmat az alábbiak szerint határozza meg: „świnia pogard. człowiek podły, zły, nikczemny; o człowieku ze skłonnościami do perwersji seksualnych, agresywnym seksualnie, obscenicznym” [disznó, sértő gonosz, rossz, semmirekellő ember; perverz, agresszív, obszcén szexuális hajlamokkal rendelkező ember]. Ugyanez a meghatározás szerepel a *świntuch* [disznócska] bejegyzés alatt. A *świński* [disznóféle] melléknéven kívül „nieuczciwy, niemoralny, podły; nieprzyzwoity, bezwstydny, perwersyjny, obsceniczny” [nem becsületes, erkölcstelen, aljas; illetlen, szégyentelen, perverz, obszcén] a szótárban szerepel a *świnstwo* [disznóság] főnév „perwersje seksualne, rzeczy nieprzyzwoite, bezwstydne” [szexuális perverzió, illetlen, szégyentelen dolog], a *świntuszyć* [disznólkodik] ige „mówić, opowiadać rzeczy nieprzyzwoite, obsceniczne” [illetlen, obszcén dolgokat mond, beszél] és a *świntuszyć* [disznóságot tenni] kifejezés „szkodzić komuś, intrygować przeciw komuś, postępować wobec kogoś nieuczciwie” [árt valakinek, valaki ellen ármánykodik, valakivel szembenem becsületesen jár el]. (ANUSIEWICZ-SKAWIŃSKI 2000: 98, 153, 168, 169)

A példák alapján a disznó a lengyel köznyelvben rögzült nyelvi képének rekonstruálása részlegesen lehetséges. A fel-

tárt konnotációk legtöbbször negatív jelentéssel bírnak, azaz a disznó nem tartozik a közkedvelt állatok közé. Ebből adódik az a számos összehasonlítás, amely a negatív emberi viselkedést illusztrálja. Ezek az összehasonlítások erős érzelmi töltéssel rendelkező információkat hordoznak, expresszivitás jellemzi őket. Az összegyűjtött anyag alapján elmondható továbbá, hogy a disznó fogalma többprofilú kognitív bázissal, konnotációkban rendkívül gazdag belső taxonómiával és bővítményekkel rendelkezik. Ismeretük hiánya akadályt jelenthet a kommunikáció során, de beszélők közötti félreértéseket is eredményezhet. A *disznó* szó használata a fogalom axiológizációjának ismerete nélkül számos konfliktus forrása lehet, annál is inkább, mivel „pejoratywnych, deprecjonujących terminów zwierzęcych jest coraz więcej w substandardowych odmianach polszczyzny, co może być dowodem na poszerzenie się pola agresji werbalnej we współczesnym języku polskim” (SOJKA-MASZTALERZ 2010: 12) [„egyre több pejoratív, becsmérlő állati kifejezés jelenik meg a lengyel nyelv normától eltérő változataiban, ami bizonyíthatja a verbális agresszió térhódítását a kortárs lengyel nyelvben”].

BIBLIOGRÁFIA

- ANUSIEWICZ Janusz – SKAWIŃSKI Jacek, 2000: *Słownik polszczyzny potocznej*. Warszawa-Wrocław: Wydawnictwo Naukowe PWN SA.
- BAŃCZEROWSKI Janusz, 2009: A világ nyelvi képének fogalma mint a kutatás tárgya. *A szótól a szövegig*. Budapest: Tinta Könyvkiadó, 43–53.
- – 2008: *A világ nyelvi képe. A világkép mint a valóság metaképe a nyelvben és nyelvhasználatban*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.

- BAŃKO Mirosław, 2006: *Wielki słownik ucznia*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- BARTMIŃSKI Jerzy, 2006: *Językowe podstawy obrazu świata*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Lubelskiego.
- DUBISZ Stanisław, SOBOL Elżbieta, 2005: *Wielki słownik frazeologiczny PWN z przysłowiami*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- DZIEWOŃSKA-KISS Dorota, 2010: *Állatnevek és állati testrészek a lengyel és a magyar nyelvi minősítésben. Világkép a nyelvben és a nyelvhasználatban*. Budapest: Tinta Könyvkiadó, 69–77.
- KRZYŻANOWSKI Julian, 1972: *Nowa księga przysłów i wyrażen przysłowiowych polskich*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- NOWAKOWSKA Alicja, 2003: „Człowiek jak zwierzę.” Sfrazeologizowane porównania doczasownikowe na podstawie „Słownika frazeologicznego języka polskiego”. *Język a Kultura* t. 15. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 98–102.
- PAJDZIŃSKA Anna, 2006: *Studia frazeologiczne*. Łask: Oficyna Wydawnicza Leksem.
- PEISERT Maria, 2003: *Sus domesticus – zwierzę, którego nazwy używać nie wypada*. *Język a kultura*, t. 15. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 149–155.
- PIASECKA Agata, 2013: *Wizerunek świni w języku polskim i rosyjskim (na podstawie materiału leksykograficznego)*. *Rozprawy Komisji Językowej ŁTN*, t. LIX. Łódź: Łódzkie Towarzystwo Naukowe, 211–225.
- RAK Maciej, 2007: *Językowo-kulturowy obraz zwierząt utrwalony w animalistycznej frazeologii Gór Świętokrzyskich i Podtatrza*. Kraków: Wydawnictwo «scriptum».

- RUTKOWSKI Mariusz, 2012: Koncepcja opisu konotacji nazw własnych w „Słowniku metafor i konotacji nazw własnych”. *Poznańskie Studia Polonistyczne* t. 19 (39), zeszyt 1 Poznań: Wydawnictwo „Poznańskie Studia Polonistyczne”, Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, 141–148.
- SJPSz = SZYMCZAK Mieczysław, 1981: *Słownik języka polskiego*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- SKORUPKA Stanisław, 1977: *Słownik frazeologiczny języka polskiego*. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- SOJKA-MASZTELARZ Helena, 2010: O inwektywach zwierzęcych w języku polskim. *Acta Universitatis Wratislaviensis* No 3225. *Kształcenie Językowe* 8 (18)/ 11–24.
- TOKARSKI Ryszard, 2001: Słownictwo jako interpretacja świata. *Współczesny język polski*. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 343–371.
- - 1999: Językowy obraz świata w metaforach potocznych. *Językowy obraz świata*. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 65–83.
- - 1991: Wartościowanie człowieka w metaforach potocznych. *Pamiętnik Literacki* LXXXII, z.1. 144–157.
- - 1988: Konotacja jako składnik treści słowa. *Konotacja*. Lublin: Wydawnictwo UMCS. 35–54.
- WTORKOWSKA Maria, 2014: *Životinje u frazeološkom ruhu*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu FF Press, s. 1–9. http://animalisticki-frazemi.eu/images/frazemi/zbornik_radova/Wtorkowska.pdf
- WYŹKIEWICZ-MAKSIMOW Regina, 2012: *Językowy obraz człowieka – charakter i osobowość w paremiologii polskiej, serbskiej i chorwackiej*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.

Internetes források:

*<http://demotywatory.pl/4124779/Dyskusja-z-idiota-jest-jak-zapasy-ze-swinia-w-blocie> 2017.07.08 ford. Dziewońska-Kiss Dorota

*<http://banny.tumblr.com/post/50074582166/dyskusja-z-idiot%C4%85-jest-jak-zapasy-ze-%C5%9Bwini%C4%85-w> 2017.07.08 ford. Dziewońska-Kiss Dorota

[] = ford. Dziewońska-Kiss Dorota